

OSMANLI İL KANUNNAMESİNDEN ÖRNEKLER

Dr. Neşet ÇAGATAY

Osmanlı kanunnamelerinden bahsedilince genel olarak aklı Tarihî Osmani Encümeni Mecmuasına 1329-1330 yıllarında ek olarak çıkmış olan Fatih ve Süleyman Kanunnameleri ile *Mitteilungen zur osmanischen Geschichte* cilt 1, 1, 21, s. 13 - 48 de yayınlanmış olan Fatih Kanunnamesi ve Milli Tettebbüler Mecmuasının 1 - 3. sayılarında (1331) yayınlanmış olan Osmanlı kanunnameleri gelmektedir. Ancak Osmanlı Devletinin iç hayatını bir çok bakımlardan düzenliyen kanunların bu adı geçen kanunlardan ibaret olmadığı da çoktan beri herkesin bildiği bir gerçektir. Osmanlı Devleti gibi sınırları içinde başka başka iklimlerin birleştiği, başka başka ekonomi, ticaret ve ekim şartlarının hüküm sürdüğü, türlü dinlere inanan ve türlü diller konuşan başka başka kültürlere mensup insan kütlelerinin kaynaştığı büyük bir ülkede bu adı geçen kanunlardan başka daha bir çok kanunların da uzun zaman yürürlükte kalmış olması çok tabiidir. Gerçekten Osmanlı İmparatorluğunda bilhassa 16. yüzyılda ülkenin türlü bölgelerinin fizik ve kültürel başlıklarına uygun bir çok kanunlar çıkarılmıştır. Diğer kanunnamelerden ayırd edilebilmek için kısaca *Vilâyet* veya *Sancak* kanunnameleri diye anılan bu kanunların da değerini - Türk siyasi ve içtimai tarihinin bir çok alanlarında olduğu gibi - ilk defa olarak Avusturyalı büyük tarihçi Joseph v. Hammer anlamış ve 1815 yılında yayınlamış olduğu «*Des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatverwaltung*» adlı iki cildlik Osmanlı teşkilât ve idaresine ait kitabının birinci cildinde bunların bazılarının tam bazılarının da kısaltılmış tercümelerini bastırmıştır. Memleketimizde son zamanlarda Osmanlı içtimai tarihine ait bir çok kaynakların yayınlanmasına karşılık bu Devletin iç bünyesini bir çok yanlardan aydınlatan ve şimdiye kadar karantik kalan birçok noktaları aydınatabilecek olan bu kanunnameler henüz yayınlanmamıştır. Bunun için, gerek İstanbul'da Başbakanlık Devlet Arşivinde gerek Ankara'da Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğünde yazma nüshaları bulunan bu kanunnameleri yorulmak bilmez bir çalışma ile istinsah etmiş olan arkadaşım Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Asistanlarından Dr. Neşet Çagatay'dan, onların hiç olmazsa örnek olabilecek bir kaç tanesini, yayınlamak üzere dergimize vermesini rica ettim. Bu suretle hem meslek arkadaşlarımızın hem de Osmanlı Devletinin hukuki ve mali cephelerini incelemek isteyen öğrenci arkadaşlarımızın çok işlerine yarayacak materyel vermiş olacağımızı sanıyorum.

Dr. Coşkun UÇOK

*
**

Bu dergide sayısı yüzü aşan bütün Osmanlı il kanunnamelerini yayınlamak imkânı olmadığı için bunların içinden en karakteristik olan ve eski, yerli gelenek ve göreneklerin izlerini taşıyan ve büyük Osmanlı İmparatorluğunun muhtelif bölgelerine ait bulunan 5 kanunnameyi yayınlamayı muvafık buldum. Bu kanunnameler şunlardır:

I: Kütahya Kanunnamesi

II: Yenişehir ve Tırhala Kanunnamesi

III: Hersek Kanunnamesi

IV: Ergani Kanunnamesi

V: Trablus Kanunnamesi

Kanunnamelerde geçen anlaşılması güç tabirlerin manaları notlarda yazılmış olduğu gibi bu kanunnamelerin tarihleri ve nereden alınmış oldukları da sonlarında gösterilmiştir. Metinlerin içindeki rakkamlar da satır numaralarını göstermektedir.

Osmanlı İmparatorluğunun uzun zaman yenilemeyen gücünün, Avrupa'da örnek gösterilen nizam ve itizamının, sınırları içinde yaşayan milyonlarca insana saadet ve refah getiren hukukî, ekonomik, malî ve zirai rejiminin temel taşlarından en önemlilerini teşkil etmiş olan bu kanunnamelerden verdiğim şu örnekler hukukçu arkadaşlarımızın ilerdeki incelemeleri için faydalı olursa kendimi bahtiyar sayacağım.

Dr. Neşet ÇAGATAY

I

Beyan-i (Kütahya Kanunnamesi) (1)

Rusûm-u kavânî-i livâyı Kütahya ki miyâm defter-i Sultaniye ve meahizi örfiyei Osmâniyedendir 1) resm-i çift (2) otuz iki nîm (3) bihesabihi resm-i ben-nâk (4) on iki ez'af-i reâyaya kara (5) tesmiye olunur resmî 2) altı akçedir nesli-reâyâdan ehl-i kışb olcâk kura hakkın defter-i nevde mücerret hâli anırrûsüm kaydolunmuşlardır 3) mademki bu mertebededir resim alınmaz mürûru eyyam ile bâliğ ve ehl-i kışb olcâk haline göre 4) resim alınur defterde çift yazılmıyan kimesneler çift ve çiftliğe malik olsa amelen bilmevcût anların gibilerden 5) resm-i çift alınur ve bu babda itibar arzadır mücerret çiftliği olan kimesneye resim lâzım olur elinde çiftliğinden 6) artuk yir olan kimesne ziyadeye nisbet hariç reâyâ gibidir fakr-ü fâka urûziyle çift ve çiftliği 7) elinden giden reâyâdan resm-i çift alınmak hayf-i fâhiştir hususâ ki bu zilletden bedel bulunub 8) rûsûm-i mektûbeye hâlel gelmemiş olan resm-i çift maa tevâbihi evailde harman tozunda alınurdu 9) şimdiki halde şuhur-u senei semsiyeden mart ayında emrolunmuştur rûsûm-i âsiyab (6) dahi bu vakitte 10) alınur timarlardan müteferrik olan reâyâvı cern etmek kanun-i kadimdir amma on beş yıldan ziyade bir yerde 11) mütemekkin olanı kaldırmak men olunmuşdur şehirde yirmi yıldan ziyade mütemekkin olanı ol oturduğu 12) şehre yazılıp İslambolda on yıldan ziyade yaya ve müsellemler tâyifesi mütemekkin olsa yayalıktan 13) ve müsellemlikten halâs olup İslambolavî ola deyü buyurulmuşdur iki onda şunun gibi raiyyetden 14) alınur kim kendü sipahisinin timarında çiftliği koyub gayri yerde ziraat eyliye sipahisinin (7) timarında 15) ekmeğe yarar yiri olmadığı takdirce gayri yerde eken reâyâdan iki onda almak hayf-i nâmağru'dur 16) yiride ve yürükde resm-i ganem iki koyuna bir akçedir yürüğün kovunu hiç kalmıyub korlun ya 17) yirmi dört adetden akâ' kelâe bunlara dahi kara denüb koyun bacı alınmaz yürüğün 18) karasından Bennâk resmi gibi on ikişer akçe alınur eğer elinde çift olup bir sipahiden yer tapulayub 19) ziraat dahi ederse kanun-i kadim budurki buyunduruk resmi için yolda on iki akçe 20) vire ziyade nesne vermeye ziraat için kulluğun sipahiye virür eğer bunların gibilerden otuz ikişer 21) akçe alınacak olursa resim tekrar alınub kanun-i kadime (kelime okunamadı) hayf vâki 22) olur sâbika bazı

zuamâ-i mîrmîrân taaddi edüp otuz ikişer akçe aldıktan sonra emr-i âli 23) müci-
 hince bu kazıyye teftiş olunub kanun-i kadîme mutâbık mutlaka yörükde kara resmi
 on ikişer akçe 24) mukarrer kılınup ziyadesi men olunmuşdur koyun bacı ile yörük
 kararı resminin vakti ki şimdiki halde 25) abril (8) aydır evalde kuzu kırkımında
 alınur imiş kuzu dahi sayılır ağıl resmi 26) üç akçedir hüububatdan öşr-i şer'i ile
 yemlik alınur cümlesi sekizde bir olur sipahi öşrün anbarına 27) iledüp Hisar Eri-
 nin (9) hisara iletmek bid'at-i mârûfedir mesâfe bir gûnlükten ziyade olsa def'an
 liharaç 28) teklif olunmaz sipahiden bir çiftlik dutan hariç reâyadan resm-i ze-
 min (10) begayet has penbe (11) biter 29) ya su hasar yirden iki dönüme bir akçe
 dir cümlesi otuz akçe olur zira ancileyin has yirin 30) altmış dönümü bir çiftlik itibar
 olunur vasat yirden seksen doksan dönüm bir çiftlik itibar 31) olunub üç dönüme
 bir akçe ednâ yerden yüz yirmi dönüm begâyet ednâ yüz eflî dönüm bir çiftlik 32)
 olur buncılayın ednâ çiftlikden resm-i zemin dört beş dönüme bir akçe düşer yarı
 bir bütün 33) çiftlikden otuz akçeden (ziyade) alınmaz ve dönüm dahi alâ mâhü-
 velmâruf (3 a) orta adımıle 34) tûlen ve arzan kırk adım yirdir arz-i öşriyeden (12)
 ziraate yarar bilâ manî üç yıl boz kalmak 35) timara zarar virür bu zarar def'i için
 üç yıl boz kalan yiri sahibinin elinden alup 36) gayri kimesneye tapuya vermek ör-
 fen cayızdır amma limanî boz kalsa misâlen dağ yer olup her yıl 37) ekine gelme-
 düği sebepten ya (1. k. o.) yir olup su galebe itdüğü cihetten üç yıl boz kalsa 38)
 tapuya vermek olmaz zira bu takdirce ekinci tarafından taksirât (1. k. o.) bulun-
 maz bunların gibi 39) yerlerde itibar defeâtile ekini gelüp fevt olmaktadır eğer tek-
 rar fevt olsa tapuya vermek 40) câyız olur ve illâ kart çift öküzü maslahatı için
 ve harman yiri için birkaç dönüm yir 41) boz komak memnu değildir bu sebepler
 ile boz kalan yerler nekadar zaman boz kalsa tapuya virilmez 42) bu husus için il
 yazılırken (13) hüküm-i cihanmütâ' vârid olmuşdur kadimüzzamandan kasabâ-
 tın 43) ve kurânın davarları örü'sü olan yerlerin ekilmesi ve korunması ve tapuya
 verilmesi ehl-i kurâya ve 44) kasabâta zarar olduğu sebepten ref ve men olmuşdur
 öksüz tapusu bid'at-i merdûdeden yetimin 45) yiri ihya olunmadığı sebepten gayre
 teslim olursa bâliğ olcuk alur avret boz komayup 46) resmini dahi eda eylese elin-
 den almak deftere ve kanun-i kadîme muhâlif hayfdir bağdan ve bağçeden 47) ka-
 nun-i Osmânî alâmâhüvelmeşrû öşr-i hâsıl alınmaktadır amma defan littazyik anir-
 reâyâ 48) bedel-i öşür harac olunmuşdur bağ dönümüyle dönümden dönüme âlâsı
 on ednâsı biş akçedir 49) hadâyıktan ve sayir harimler mukâtaatından öşürlerine
 göre kesimi alınur öşr-i asel şer'le arza tâbidir 50) bâzı vilâyetlerde dahi amel bu
 minvalcedir amma bu sancakda kovan gayrin toprağında olmak kalil ve nâdir 51)
 olmağıyn raiyyetin kovanından köhne defterlerde öşr-i asel (14) sahib-i raiyyete
 yazılmıştır binâberan defter'i nevdé 52) dahi eyle yazıldı hem bu sancakda kovan
 kıymetli olup yirmi biş akçeye satılmağıyn bedel-i öşr 53) bu vilâyetde kovandan
 kovana ikişer akçe kaydolunmuşdur amma aşğa illerde kovan başına bir akçe ve
 otlak 54) resmi dört kovana bir akçedir gerdek resmi mücehheze kızdan altmış akçe
 avretten kırk akçe fakirlerden 55) nısf mâ alelganiy dir mutavassıtülhalden (2. k.
 o.) dir yerlüde avretin resm-i nikâhında toprak 56) müteberdir yörük lâmekân ol-
 duğu sebepten atasına tâbî olmakda seyhibe ile bâkire birdir kuzât 57) tasarrufun-
 da olan resm-i nikâh dahi on iki akçeden yirmi dörde varınca âlâ ve ednâ ve muta-
 vassıtülhalden 58) hallerine göre alınur resm-i mektubda dahi hâdden tecâvüz örfen
 câyız değildir gayr-i ez itaknamei 59) temgâ gayri sancakdan gelen koyundan ot-
 lak resmi mirliya için orta sürüden vasat koyundur ki 60) bahâsı on beş akçe ola

ednâdan on akçe kıymetli bir tokludur âlâsından yirmi akçe kıymetli bir koyundur 61) yirmiden ziyade alınmak şer'an ve örfe muhalif hayftır ve vâcibüddeft'dir sancak içinde olan 62) sürüden otlak resmi alınmaz meğerki resm-i otlağı deftere kaydolunmuş yirlerde yöriye 63) ahurlağı gibi beyler için avcılardan kurta...ğlara mücerret koyun yaymak memnu değildir alehusus 64) yürüklerin gelüp geçdüğü yollar civarında ola meğerki canavarlardan avlayup ürüküdeler bunların 65) gibi kaziyelerde bâdelmen vel'ilân mümteni olmyan çobanların cerimleri kadi vilâyet katında 66) sâbit olduktan sonra beş akçe ya beş akçeden ziyadesi şer'an ve örfe muhalif taaddidir 67) vilâyet-i mezkûrede dutulan vaşak ve kaplan derileri hass-i şâhidir ve serbest timarlarda yaya ve 68) müsellemeden ve yürükân ve mirivâdan ve gayri reâyâ dutdukları yuva ve âbd-i âbik (15) ve kenizek (16) (3.b) müjdeleri 69) her kime hâsıl kaydolmuş ise anındır müddeti örfiyeleri tamam olduktan sonra bazarlarda bey'i men yezid 70) olunup satılan kul ve câriye ve devabın (17) bahaları dahi ashâbı zâhir olunca sahib-i timar katında 71) emânet olur müddeti örfiyye dahi kulda ve cariye üç ay ve devabda bir aydır bahâsında 72) nısıf müddet abd-i âbikdir reâyâ duttuğunda itibar serbest timarın toprağınadır sahib-i timarın 73) kendü raiyyeti duttuğu ile gayrin reâyâsı dutmasında fark yokdur bunun raiyyeti dahi âherin 74) serbest timarı içinde dutsa müjdesi ve bâdelbey'hıfz-i bahâsı ol âherin olur ve serbest olmayan 75) timarlarda reâyâ duttuğu defterde her kime verilmiş ise anındır zira defter ile muktezâyı kavânin 76) muâraza olursa deftere itibar olunur diyet ve kan cerime sâyir cerâyim gibi serbest timarlarda 77) temâmen sahib-i raiyyetindir serbest olmyan timarlarda nısıf sahib-i raiyyetin ve nısıf âheri her kime 78) hasil bağlanmış ise anındır ve koyun bacı ve ekser yerde gerdek resmi dahi veçhi meşruh üzeredir 79) bu sancakda bâki rûsûma dahl olunmaz harâmîye ve uğriya ve kanluya ve sâyir hırsuzlara siyaset eylemek 80) merâr-i nizam-i memleket ve menâat-i emn-i vilâyetdir atlı sancağr beyinindir amma bir sebebi şer'i yâ örfi ile affolunsa 81) bedeli siyaset alınmak şer'i şerif-i rahmânîye ve örf-i münif-i Sultânîye ve kanun-i kadim-i Osmânîye münâfi ve muhâlif 82) bid'at-i merdudedir ve şenaâti memnûadır siyaset olunandan cerime alınmaz affolunduğu takdirde 83) cerimellemek sahib-i raiyyetindir salıveren sancak beyine nesne almak memnûdur meğerki müstahak-i siyaset olan 84) raiyet kendünün ola beher takdir kadi vilâyet takdirinsüz salıverse kendü mahalli töhmet ve salıveren 85) ademiler mücrim ve müstahak-i siyaset olunur her mücrimin ve müttehimin cerimesi kadi vilâyet katında 86) bi men efaza ileyhilfikih huzurunda sâbit ve zahir olup ehl-i örfe teslim etmedin dutub 87) kapup şikence ve siyaset eylemek şer'e ve örfe muhâlif taaddi ve tecâvüzdür meğerki ol mücrim ve müttehim 88) olan kimesneler muânid ve mütemerridler olalar hasmın dâvetiyle mahkemeye gelmekden imtina eyliyeler beran takdir 89) teftiş olunmadın bimagrifetil kâdi mahkemeye izhar için bilâtakribin dutub mahkemeye getürmek 90) memnu değildir ve bilcümle kazâyâyı örfiyyeden her kazıye kudat-i vilâyet marifetiyle olup hem ümerâ-i ızâm 91) ve a'vene ve huddam-i hudayendigar yasagıyla şer'a muti ve münkâdlar olmak menat-i tenfiz-i ahkâm 92) ve şart-i reâyet-i intizam-i beytül'enamdır nevâhii Uşak da olan bid'at-i beşerleme şer'e ve örfe ve 93) kanun-i kadime ve deftere muhâlif hayf olduğu sebepten emr-i âli mucibince ref olundu ve haliya livâ-i mezburda 94) vâki olan ortaklar emr-i şâhi ile ortaklıkları ref olunub çiftlikler sahib-i timara hassa 95) kaydolundu Lazkiye ve Honaz nahyelerinde ziraat olunan çeltük ve sisam ki suyla hasıl olur 96) tohum ve su sipahi cânibinden olup müttekaddemden munasafa üzre

zaptolunu gelüp bu üslûp câri 97) olduğu der-i devlete arzolandıkda veçhi meşruâ üzere mukarrer buyurulmağın munasafa üzere 98) kaydolundı deyu mukayyed der defter-i atik 99) (166 b) Kütahya kal'asında mahbus olup ihraç olunan mücriminden 100) mukaddemâ ziyade akçe alınur imiş bâdehu ref olunub ikişer akçe alınmak üzere 101) mukarrer kılınub defter-i atıka kaydolunmuş haliya defter-i cedide dahi defter-i atik mücibince alınmak üzere kaydolundı

sene: evâhir-i zilhicce 978

(Milâdi: 1571 mayıs sonları)

Ankara: Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü
kuyudi kadimeî hâkâniye defterleri, No. 74

II

Kanun-i nefsi Yenişehir (18) maa vilâyeti mezburê der livâ-i Tırhala

Kefereden her ferd ki had-di bülûguna yetiše yigirim beşer akçe İspenç (19) alınır nâbâliğden İspenç alınmaz ve keferenin müzevvecinden 1) res-i otluk bişer akçe alınır mücerretlerinden (20) ve bivelerinden resm-i otluk alınmaz amma bivelerden altışar akçe İspenç alınır 2) ve nefsi Yenişehirde mütemekkin olan müsülmanların çifti olanından öşrü gallât on kilede bir kile öşür alınır 3) salarlık alınmaz ve çift resmi alınmaz ve bağlarından her dönümden bişer akçe alınır ve karyelerde mütemekkin olan 4) müsülmanlar ki raiyyet kaydolmuş ola ve çifti ola öşrü gallâtı on kilede bir kile öşür alınır ve bir şinik salarlık 5) alınır ki kilenin rub'udur ve tamam çifti olandan resm-i çift yigirmi ikişer ve nisf çifti olanından on bir akçe 6) ve çifti olmayup mzevveç bennâklerden on birer akçe ve mücerretlerinden altışar akçe resim alınır ve yörük tâyi-fesinden 7) tamam çift olanından on iki akçe ve nfm çifti olanından altı akçe ve müzevveç bennâklardan resm-i döhan 8) altı akçe alınır ve mücerretlerinden nesne alınmaz ve Yenişehrün bir kilesi Tırhala kilesinin müstâmel kilesiyle iki kiledir 9) ve İstanbul kilesinin beş kilesidir ve reâyây-i kefereden Arnavud ve Rum ve Ulak ki öşrü gallâtı 10) defter-i sultânide maktû kaydolmuş ola cins-i hububatdan ve penbeden ve ketandan ve kimyondan ve anisonandan 11) ve zağfirandan salarlıklarıyla on beşde iki kile öşür alınır ve öşrü bâgat kefereden on beşde iki mudra beşde iki mudra 12) şire alınır ve şireleri fuçlarına girdikten sonra resm-i kazış her kazışdan ikişer akçe alınır 13) ve öşrü gallâtı defter-i sultânide maktû kaydolunan reâyânın dahi hububatdan gayrisinden on beşde 14) iki öşür alınır ve öşrü kovan müsülmanlardan ve kefereden on kovanda bir kovan alınır yahut her kovandan bir akçe 15) alınır ve âdet-i ağnam müsülmanlardan ve kefereden iki koyundan bir akçe alınır ve keçiden dahi buncilayandır ve 16) resm-i hınzır (21) yabanda güdülden iki hınzırdan bir akçe alınır ve evlerinde beslediklerinden ve boğazladıklarından 17) her hınzırdan birer akçe alınır ve şire öşrü (22) olan karyelerin şireleri satılmak için iki ay monopolye 18) dutulması (23) erbâbı timara kanundur iki ay monopolye dutulub narh-i rüziden şirenin mudrası 19) ikişer akçe ziyadeye satılır zikrolan iki ay içinde reâyâ şiresi satılmak memnûdur ve şiresi olmıyan 20) karyeler gayri karyelerden şire satun alup kendü karyelerine getürseler yahut şiresi olan karyeler 21) şiresi olmıyan karyelere yükke şire iledüp satsalar her yükden ikişer akçe bağ alınır ve araba ile 22) fuçlarla

bazare gelüp satılan şire ki ve şire fuçlarından her fuçdan on beşer akçe bağ alınur 23) ve kavun ve karpuz bostanlarından her dönümden dörder akçe alınur amma sebzevat ve hazravat bostanlarından 24) öşür alınur ve kasabalıdan nesne alınmaz ve resm-i âsiyab tamam yılı yürüyenden yılda otuz akçe alınur ve alt-ı ay 25) yürüyenden on beş akçe alınur ve kepe değirmenlerinden (24) yılda on beşer akçe alınur ve resm-i kışlak ve otlak 26) hariçten veyahut gayri karyelerden gelüp bir karye sınırında kışlasa ve otlasa ve yaylasa her koyun 27) ve keçi sürüsünden yılda bir kere yigirim bişer akçe resim alınur amma ehli karyenin kendi koyunları ve keçileri 28) sürüsü yine kendi karyeleri sınırında kışlasa ve otlayup yaylasa anlardan resim alınmaz ve resm-i arısı (25) kız 29) oğlandan otuz akçe alınur ve dul avret-den on beş akçe alınur amma yörük tâyifesinin resm-i gerdeğini ve 30) cürüm cinayetini yörük subaşı alur sipahiler ve subaşılar ve sancak beği benüm toprağumdadır demek 31) lâzımgelmez zira yörük subaşlarına başka hasil kaydolunmuşdur ve âdet-i deştbâni (26) herbir çiftten Tırhala 32) kilisiyle buçuk kile buğday ve buçuk kile arpa alınur ve bağ dönümünden ikişer akçe ve bostan dönümünden 33) ikişer akçe deştbâni alınur ve her davar ki tarlaya ve bağa ve bostana girse atdan ve öküzden bişer akçe alınur 34) ve koyunun üçünden bir akçe alınur ve hinzirin herbirinden bir akçe cerime alınur ve sipahiler ispenç cem etdikde 35) her müzevvec birer tavuk ve birer boğaçe verirlerimş ve harman vaktinde dahi virirlerimş kademinden viregeldikleri 36) sebepten üslûb-i mezbur üzre kaydolundu ki ispenç cem'inde ve harman tâ'sirinde birer tavuk ve birer boğaçe vireler 37) Bâc..... bâcân-i me'kûlât ve melbûsât ve gayrihüm bazara gelüp satılan buğda (y) ve mercimek 38) ve bakla ve nohut yükünden bağ bir akçe alınur ve arpa yükünden iki sorti (27) ve yağ üngesinden bir sorti ve bal 39) yükünden iki akçe ve bal kantarından alandan ve satandan birer akçe bağ alınur ve burçak ve taru ve ulaf yükünden 40) iki sorti bağ alınur ve çekürdeklî panbük yükünden iki akçe ve çekürdeksiz panbük satılsa otuz akçede 41) bir akçe alınur ve bir araba soğan satılsa dört akçe alınur kavun ve karpuz ve yaş üzüm arabasından 42) iki akçe ve kuru üzüm ve incir arabasından sekiz akçe alınur tuz arabasından biş akçe ve tuz yükünden 43) üç yükde dört akçe alınur ketan arabasından sekiz akçe yükü satılsa her yükden dört sorti 44) bağ alınur üç sorti bir akçedir ve bal yağ arabalarından sekizer akçe alınur temür ve at mihî ve nal yükünden 45) ikişer akçe alınur ve muyiz ve inar ve turunç ve kıras ve zerdâlû ve erik yüklerinden her yükde ikişer akçe alınur 46) kabak ve hıyar ve yaş incir ve soğan yükünden üç yükde iki akçe bağ alınur kestane ve koz (28) yükünden 47) iki akçe alınur ve balamut ve yaş balık yüklerinden her yükde ikişer akçe alınur kuru balık arabasından 48) sekiz akçe panbük inliğı yükünden iki akçe heğbe ile ve arka yükü ile gelenden bağ alınmaz cibre yükünden 49) üç yükde iki akçe alınur bir yükde iki sorti olur tahta ve mertek yükünden bir sorti bağ alınur 50) araba ile gelse bir akçe alınur tirke yükünden iki akçe alınur tekne yükünden bir akçe sahtiyan yükünden iki akçe alınur 51) otluk ve çalu ve saz arabasından üç arabada bir bir akçe alınur ve odun arabasından üç arabada 52) bir akçe alınur susığırı (29) gönün satandan bir akçe alınur ve koyun satandan iki koyuna bir akçe alınur ve 53) keçiden dahi buncılayındır ve kasap boğazladuğı koyundan dört koyundan bir akçe bağ alınur ve 54) bazara gelüp satılan ketan bezlerinden yüz akçede iki buçuk akçe bağ alınur ve bir halı satılsa 55) bağ iki akçe alınur ve kepenek satılsa her kepenekden birer akçe alınur ve aba yükünden iki akçe 56) alınur ve satılan esirlerden erkeklerinden ve dişilerinden satun alandan dört akçe ve satan 57) kimesneden dört akçe bağ alınur sekiz akçe olur şehirden hariç karyelerden

satun alup getürsalar bağ alınmaz 60) öküz ve inek satılsa satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe 59) dört akçe bağ olur eger şehirden hariç karyelerden satun alup getürsalar bağ alınmaz 60) öküz ve inek satılsa satun alandan iki akçe ve satan kimesneden iki akçe bağ alınur 61) dört akçe olur eger satun alan def'a boğazlasa boğazlıyandan yine iki akçe bağ alınur ve şehirden 62) hariç karyelerden sığır satun alup getürüp boğazlasa bağ heman iki akçe alınur ve eger 63) boğazlamasa bağ alınmaz temmet biâvnilâh tahriren fi gurrei saferülmuzaffer şuhur sene seb'a ve aşrin 65) ve tis'a mie.

Varak : 3 b. 4 a.

Sene : H. Gurrei safer 927

(M, 1521 kânun 11 ortası)

Istanbul : Başvekâlet Arşivi, Musa tasnifi,
tahrir defterleri, No. 105 (Tırhala
mufassalıdır)

III

Kanunname-i Livâi Hersek

Müslüman olan reâyânın müzevveç olup ayrı olandan yirmi iki akçe resm-i çift alınur karındaşlarıyla ya 1) atasiyle bir evde müzevveç ola dokuz akçe alınur ve mücerred olandan altışar akçe alınur ve kefereden ve müzevveç (2) olsun mücerred olsun yimi beş akçe ispenç alınur ve haraç alınur ve buğdaydan ve arpadan ve ulafdan ve darıdan 3) ve çavdardan ve sair keyl olunan hububatdan müslüman olandan öşür ve kefereden onda bir ve yetmiş beş 4) kileden ikibuçuk kile sâlarilik alınur ol takdirce yedide sekizde bir olur ve haneden haneye resm-i hostan 5) ikişer akçe ve resm-i Polaçne ikişer akçe ve resm-i kotan ikişer akçe ve otluk olan yerlerde öşür veyahut her haneden 6) beşer akçe alınur ve bağ olan yerlerde şireden müslümandan öşür ve kefereden yedide sekizde bir alınur ve kendü yerin 7) koyup gayri timar eri köyünde iken reâyânın öşrün köyünde ekdüğü timar eri alur ve hem kendü 8) timar eri tekrar olur ve kovan olduğgu yerlerde iki kovana üç akçe ve âdet-i ağnam iki koyuna bir akçe 9) ve gerdek hakkı kızdand otuz akçe ve dul avretten on beş akçe alınur ve sipahiye müteallik hassa tarlalardan 10) öşür alınur ve derband olan karye halkından haneden haneye onar akçe ispenç ve her kileden altmış vakıyye hesabı 11) üzere iki kile buğday ve iki kile arpa ve haraç alınur ve âvâriz-i divâniyeden muaflardır ve umumen değirmen 12) olan yerlerde yıl yörürse otuz akçe altı ay yörür ise on beş akçe alınur ve bazar olan yerlerde 13) filcümle muhavvel olan nesnelere her köyde iki akçe alınur ve satılan Ağrına kebesinden ve kotan bezinden 14) otuz arşuna bir akçe ve bazarda satılan kebeden bir akçe alınur ve sığır satandan bir akçe alınur ve alandan bir akçe alınur ve bargirden satandan iki akçe alınur ve alandan iki akçe alınur ve satılan koyundan iki koyuna 16) bir akçe alınur ve satılan baldan ve yağdan ve mumdan ve demürden filcümle vezvolunan nesnelere 17) kantarda satandan bir akçe ve alandan bir akçe (yaprak 2 a, 2 b, de başka kayıtlar var) 18) (3 a) alınur ve koyun boğazlansa dört koyundan bir akçe ve sığırın birinden bir akçe alınur ve reâyâ 19) öşür hıfzıyğın sipahisine anbar yapmak kanundur ve köyünde anbar yapmaz ise akrep bazara iletmek âdetidir 20) ve hisar eri raiyyeti öşrün hisara iletmek kanun-i kadimdir ve bâzı surf (300) toprağı kuraları hâli kalup 21) Eflaklar mütemekkin olmuşlardır bâzısı defter-i

atıkda mukayyet bulunup ve bâzıları dahi hini tahrirde kaydolunup 22) anın gibi Sırf toprağında mütemekkin olan Eflaklar Filoricye (31) filori virdikden sonra Sırf âdetince 23) sipahiye öşürün virürler ve hâricten Sırf toprağın ziraat eden eflaklar âdetince onda bir öşür vereler.

sene: Hicri 993 (Milâdi 1585)

Ankara: Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü,
Kuyûdi Kadimei hâkaniye defteri
No. 8.

IV

Defter-i yashayi livâi Ergani

Tafsil-i kanunnamei nahiyel Ergani bermucib-i
kanun-i Hasan Padişah 1)

Evvel reâyâdan ol kimesnelerkim müslümanlar dürürler ol ziraatlerinden biştebir alınur imiş 2) ve geru her hane başına bir yük odun bahası alınsa on karaca akçe (32) ve bir yük otluk ve bir yük 3) saman alınur imiş ki her bir cins yük için onar karaca alınur imiş bu üç cins yükün bahası on 4) Osman akçesi olur bunların alınmasının mevsimi otluk ve saman harman vaktinde ve odun son güz 5) ayında ol vakit alalar ve resm-i şahnegi deyu otuz iki kile behre alınan yerden bir kile dahi şahnegi 6) alınur imiş ve valicek diyu her çift başına iki Amid kilesi galle alınur imiş ki bir İstanbul kilesi 7) olur ve her haneden yılda birer gün ırgâdiye dahi alınur imiş ve resm-i iydiye her karyeden 8) birer koyun alınur imiş âlâsından eyüce ve ednâsından dahi aşağırlark haline göre ve geru her haneden 9) tütüncek diyu altışar tenge (33) dahi alınur imiş ki on iki Osman akçesi olur ve resm-i timürcek her haneden 10) bir tenge dahi alınur imiş ki iki Osman akçesi olur ve nâyibcek her haneden bir tenge alınur imiş ki iki Osmâni 11) olur ve divancek dahi her haneden bir tenge alınur imiş ki iki Osmâni olur bunların alınmasının mevsimi 12) evvel bahar nevrüzdadır ve bağları olan yerlerden her yüz devekden (34) bir tenge alınur imiş ki iki Osman akçesi olur 13) alınmasının mevsimi üzüm vaktindedir ve resm-i arûsiyye için dahi her arûsiyyeden bir çizme bahası 14) deyu ad vermişler ol alınur imiş nihayet otuz akçe olur ve resm-i âsiyab her âsiyabdan yılda on altı 15) Amid kilesi galle alınur imiş nisfi buğday ve nisfi arpa ki yılığı elli altı Osmâni akçe olur ve resm-i 16) mevâşi her inekten ve eşekden beşer karaca akçe alınur imiş ki hesabda iki Osmanî ve süllüs düşer ve yonddan (35) 17) on dört karaca akçe alınur imiş ki dört buçuk Osman akçesi olur ve resm-i merâileri dahi her koyuna 18) iki yarım karaca akçe alınur imiş ki üç tamam olsa bir Osmâni olur bu hesab üzere alına bundan gayri 19) her yüz elli baş davardan bir âlâ koyun ve ger geçidür alınur imiş ve dört nügi (36) yağ ve dört nügi 20) kil ve dört nügi keş ve Göheriz nam karyeden bu zikrolanlardan zâyid dört nügi peynir dahi alınur imiş 21) bu hususlarki baştan takrir olundu kura müslümanlarından alınur imiş giru her karar-i sâbık mukarrer kılındı 22) amma bu zikr merâi ve mevâşinün alınmasının mevsimi evvel bahar nevrüzdadır olvakit alalar 23) andan mukaddem alınmaya ve şehri-i Ergani cemâatinün müslümanlarından ziraati olanından hums üzere alınur imiş 24) ve bağlarından dahi dört bin karaca akçe maktu' virürler imiş ki bin üç yüz otuz akçe Osmanî 25) olur ve birer yük odun dahi alınur imiş bunların dahi alınmasının mevsimi bağ akçesi 26) üzüm vaktinde ve odun son güz ayında ki kış evvelidir ve şehir eraminesinden dahi

bağ haracı 27) deyu on iki bin karaca akçe maktu alurlar imiş amma ol vakit māmūriyyeti artuk imiş şimdiki halde 28) andan dahi eksük olmağın tokuzbin karaca akçe kaydoldiki üç bin Osman akçesi olur ve tütüncek 29) deyu geru her haneden bir şahrūki (37) dahi alınır imiş ki altı Osman akçesi olur ve geru nayıbeck deyu dörtyüz karaca 30) akçe maktu alınır imiş ve beyramcek dahi geru dörtyüz karaca akçe alınır imiş üçü bir Osmāni hesabı üzeredir 31) bunların alınmalarının mevsimi nevruzdadır amma bayramceğün nısfı bir bayramda ve nısfı dahi bir bayramda imiş 32) ve her nefer başına on ikişer ırgadiyye dahi alurlar imiş ki her günü için bir tenge alınır imiş ki yirmi dört 33) Osman akçesi olur amma işledirler imiş artuğın alurlar imiş geru ol üzere mukarrer kılndı alınmasının 34) mevsimi nısfı evvel bahar ekin vaktindedir ve nısfı dahi orak vaktindedir ol vakit alına ve her haneden 35) birer yük odun dahi virürler imiş davarı olan davar ile ve olmiyan arkayla gönderürler imiş ki her yükü 36) bir osman akçesi olur ve resmi arūsiyeleri için dahi on şahrūki alınır imiş ki altmış Osman akçesi olur ve kura 37) eraminesinün dahi ziraatlarından bişde bir alınır imiş ve resm-i ırgadiyyeleri dahi her neferden on iki müşk her guni 38) ikişer Osmaniden yirmi dört akçe olur alınmasının mevsimi tansif üzere evvel bahar ve orak vaktindedir ve 39) geru her haneden tütüncek deyu sekizer tenge alınır imiş ki on altı Osman akçesi olur bunun dahi alınmasının mevsimi 40) nevruzdadır ol vakit alalar bunlar odun ve otluk ve saman bahası için imiş ve resm-i şahnegi deyu gallevâtdan her 41) otuz ikide bir alınır imiş anun dahi alınmasının mevsimi harman vaktindedir bu zikrolan hususlar külliyyen kemākān 42) mukarrer kılndı bunları viregelen liva-i mezbûre on dört kıt'a Ermeni kurasıdır bu takrir olan rüsümü virdüklerinden 43) gayri geru bu karyeler reâyasının bazı 44) maktuları dahi vardır an kadim viregelürler imiş ki her karye viregelmişler ise zikrolunun evvel karyei Bayur ki ermeni kendidir dört bin karaca akçe bağ haracı 45) deyu virürler imiş ki üçü bir Osmāni hesabıdır ve üç yüz karaca akçe timurcek ve dörtyüz karaca akçe nayıbeck ve iki yüz karaca akçe divancek ve iki yüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe dahi şirecelik ve 47) dörtbin karaca akçe karasalgun deyu bu zikrolmaları külliyyen virürlermiş ve bir Amid mudu dahi resm-i bevvâbi 48) virürlermiş ki onaltı İslambol kilesidir ve karyei Nifeden dahi dört bin karaca akçe bağ haracı 49) ve dörtbin dörtyüz karaca akçe mal ve üçyüz karaca akçe temürcek ve dörtyüz karaca akçe 50) nayıbeck ve ikiyüz karaca akçe divancek ve iki yüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe şirecelik ve bir mud-i Amidi galle dahi 55) resm-i bevvâbi deyu virürler imiş karyei mezkûre dahi bu takrir olanları an kadim viregelürler imiş geru ol üzere 36) mukarrer kılndı ve karyei Malan dahi ki ahali viregeldükleri üç bin karaca akçe bağ haracı ve ikibin 57) karaca akçe kara mal ve iki yüz karaca akçe temürcek ve üçyüz karaca akçe nayıbeck ve yüz elli karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şirecelik ve nim mud-i Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş bu zikrolunan hususları 59) bunlar dahi kanun kadimde viregelürler imiş geru ol üzere mukarrer kılndı ve karyei Balduz ahalisinin 60) dahi viregeldükleri dörtbin karaca akçe bağ haracı ve üçbin karaca akçe kara mal ve üçyüz karaca akçe temürcek ve dörtyüz karaca akçe nayıbeck ve iki yüz karaca akçe divancek ve iki yüz

karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 62) şireçelik ve bir mud-i Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılını ve karyei Yaylalı 63) ahalişi dahi viregeldükleri üç bin karaca akçe kara mal ve üçyüz karaca akçe timürcek ve dörtyüz 64) karaca akçe nayibcek ve iki yüz karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve nim mud-i Amidi galle 65) dahi resm-i bevvâbi deyu iki yüz karaca akçe bayramcek dahi alınır imiş bu zikrolunan hususlar dahi kemâkân mukarrer 66) kılını ve karyei (okunamadı) mâmur iken viregeldükleri ziyadece imiş amma haliye harap şekil 67) olmağın dörtyüz karaca akçe bağ haracı ve dört yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şireçelik ve dört kilei 69) Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş bu zikrolunan hususlar dahi bu üzere kaydoldu ve karyei Tiltniki 70) süflâdan ahalişi viregeldükleri üçbin karaca akçe bağ haracı ve ikibin beşyüz karaca akçe kara mal 71) ve ikiyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 72) divancek ve ikiyüz karaca akçe şireçelik ve on kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş 73) bu zikrolanlar dahi kemakân mukarrer kılını ve karyei Herseniden ahalisinin viregeldükleri 74) üçbin karaca akçe kara mal ve üçbin beşyüz karaca akçe bağ haracı ve üçyüz karaca akçe temürcek 75) ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe divancek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe 76) şireçelik ve nim mud-i Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılını ve karyei Mendekenden 77) üçbin karaca akçe bağ haracı ve bin karaca akçe kara mal ve ikiyüz karaca akçe nayibcek ve yüz elli karaca akçe 78) temürcek ve yüz elli karaca akçe bayramcek ve yüz elli karaca akçe divancek ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve sekiz kilei 79) Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru bu üzere mukarrer kılını ve Kariyei Ekekten ahalisinin an kadim 80) vire geldükleri dörtbin karaca akçe bağ haracı ve ikibin beşyüz karaca akçe kara mal ve ikiyüz elli karaca 81) akçe temürcek ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe divancek ve ikiyüz karaca akçe bayramcek ve ikiyüz karaca akçe şireçelik ve nim mud-i Amidi galle dahi alınır imiş bunlar dahi mukarrer kılını ve Karyei Tiltniki Ulyadan 83) ahalisinin an kadim viregeldükleri ikibin beşyüz karaca akçe kara mal ve ikibin altıyüz karaca akçe bağ haracı 84) ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve üçyüz karaca akçe divancek ve üçyüz karaca akçe nayibcek ve yüz elli karaca akçe bayramcek 85) ve yüz elli karaca akçe şireçelik ve sekiz kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi bunlar dahi mukarrer kılını ve karyei Norsenik 86) ahalisinin an kadim viregeldükleri bin ikiyüz karaca akçe kara mal ve bin karaca akçe bağ haracı ve üçyüz 87) karaca akçe nayibcek ve ikiyüz karaca akçe temürcek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe 88) şireçelik ve sekiz kilei Amidi galle dahi resm-i bevvâbi alınır imiş geru ol üzere mukarrer kılını ve karyei 89) Dursuddan dahi viregeldükleri bin karaca akçe kara mal ve bin karaca akçe bağ haracı ve ikiyüz karaca akçe 90) nayibcek ve yüz karaca akçe temürcek ve yüz karaca akçe divancek ve yüz karaca akçe bayramcek ve yüz karaca akçe şireçelik 91) ve sekiz kilei Amidi galle dahi alınır imiş bunlar dahi mukarrer kılını ve karyei Kızılca ahalisinin dahi üçbin 92) karaca akçe bağ haracı virürler imiş bunlar dahi kemakân mukarrer kılını ve bağ hususu dahi tamgay-i harir her 93) man-i Amidi de ki bin beşyüz seksan dirhem olur on iki karaca akçe alınır imiş ki dört Osman akçesi olur ve 94) (1. k. o.) akmişenin her manından yirmidört karaca akçe alınır imiş ki sekiz Osman akçesi olur ve şum ve Halep 95) ve Şam ve Mısır kumaşları geçüp gitse bunlar harir düsturu üzere ki her manından oniki karaca akçe alınır

imış 96) ve Rum canibinden firenk akmişe ve çatma ve kabik vesair bu asıl akşam metağ geçüp gitse ol dahi bez kumaş 97) itibarı üzre imiş her manında yirmi dört karaca akçe alınır imiş ki sekiz Osmâni olur ve sekiz cedit ve sayır bunlara 98) nisbet itri kısmı geçüp gitse her manından bir buçuk karaca akçe bac alınır imiş ki nîm Osman akçesi olur ve sabun 99) ve hına ve penbe ve na'l ve bunlara nisbet nekîm vardırki mürdbar kısmıdır geçüp gitse her yüküne on iki karaca akçe 100) bağ alınır imiş ki dört Osmâni olur ve ketan yükü geçüp gitse her yüküne yüz karaca akçe bağalınır imiş ki otuz 101) üç Osman akçesidir ve satılsa ikiyüz karaca akçe tamga alınır imiş ki altmış altı Osmâni akçe olur ve penbe ve 102) sabun ve hına satılsa heryüküne dörder nügi tamga alınır imiş ki her nügi iki yüz dirhemdir ve yaş yemiş 103) gelüp satılsa anun dahi her yüküne dört nügi alınır imiş ve mazi yükü geçüp gitse her yüküne bir şahrukî 104) bağ alınır imiş ki Altı Osman akçesi olur ve Ergani reâyası bağlarından hasil etdikleri şarabların 105) yükledüp satmağa alıp gitse at ve katır yükünden iki Hasanbey ve eşek yükünden bir Hasanbey bağ alınır 106) imiş ki her Hasanbey iki Osmâni olur ve at ve katır ve sayır bunlara nisbet devab kısmı satılsa her 107) eşrefide bir Hasanbey tamga alınır imiş yüzde dört akçe hesabıdır ve nahiyei mezbûrda hasil olan penbenin 108) divânisi alındıktan sonra penbe bazı reâya tarlasından maktû bey' ederler imiş kendüler arasında 109) bez hesabı olur imiş satıldukda alan kişiden her bezden bir Osman akçesi tamga alurlar imiş ve emlâk 110) kısmı satılsa eğer hâne ve ger bağdır ve ger âsiyab her ne bey' olsa her Eşrefide bir Tenge tamga alınır imiş 111) ki yüzde dört Eşrefi hesabıdır ve çulhalar hususu dahi şehirde olan her çulha kapusundan ayda 112) dört karaca akçe ve kurâda olan çulha kapularında yılda bir tenge bunlar alınır imiş ve taşkhane 113) hususu dahi her iki koyun ve keçi postu tabağa gelür olsa her iki posta bir karaca akçe alınır imiş ve gönden 114) nim Şahrûkî alınır imiş ki üç Osmâni olur ve tamgây-i aġnâm hususu dahi şehirde ve ger kurâda boğazlanan koyundan her başdan dokuzar karaca akçe ve sığırdan on sekizer araca akçe tamga alınır imiş ki 116) üçü bir Osmâni hesabı üzeredir.

(Sene: H. 924 (Milâdi: 1518))

Istanbul: Başvekâlet Arşivi Musa tasnifi, tahrir defterleri, No. 804 (Diyarbakir Mufasssalıdır.

V

Kanunname-i Vilâyet-i Trablus

Nefsi Trablus iskelesinden Memalik-i Arab ve Rum ve Firengistan tarafına yüklenüp kasdi sefer eyler gemilere dâhil 1) olan emtianın bacı ve tamgası bu şerh mucibinedirki tahrir olunur. Meselâ gülâp ve fıstık ve hıyar-ı şenbih ve 2) kalıçe ve seccadeler ve bilcümle sandıka girecek matağdan her sandık başına on bir akçe tamga alınmak kanun-i mukarrerdır ve 3) battaniye ve estere kit'alarından üçer akçe alınır bundan ziyade nesne alınmaz ve mirliva ademleri sabıkda 4) iskeleden vazifesi olan kimselere bir akçe verilmez mecmu tamga ve bağ hass-i padişahidir gemilere dâhil 5) olan pende yükünden kanun budur ki her denk penbe seksen rıtıl olup yüz on sekiz akçe tamga alına ve penbe 6) ipliğinden dengi iki yüz rıtıl tahmin olunup her denk başına iki yüz seksen akçe tamga alınmak kanun-i mukarrerdır 7) ve amma denkden evvel olup kapanda vez (n) olan penbe ipliğinden rıtıl başına bir

akçe alınır bundan ziyade 8) nesne alınmaz gemilere giren sığır götünden üçer akçe bağ alınmak kanundur ve kasnı dengiden kırk ikişer akçe bağ 9) alınur ve gemiye dâhil olan sof ve harir ve kırmız ve çiçek ve bahar dengiden altmış ikişer akçe tamga 10) alınmak kanundur ve şol cins metağ ki yezne ve ziraa kabil olmaya gemiye dâhil olcak her yüz kıt'adan 11) yedi kıt'ası resm-i tamga deyu alınmak kanundur ve hemoınan gemiyle iskeleye gelen ziraa vezne kaabil olmya 12) yüz kıt'adan yedi kıt'a alınur feamma zikrolunan etraf-i memalik-i mahruseden ve bilad-i efrençiyeden 13) Trablus iskelesine vârid olan emtiânın kanun-i kadîmi budur ki şerh kılınur meselâ akmişe ve emtia? 14) esnafının kadîmül'eyyamdan bey' ve şırası zırağla mağhud olandan her yüz akçeden iki akçe 15) bağ alınmak kanundur feamma zırağ ile olmayup kıt'a ile olan bey' ve şırasının husuu ile 16) mezkûr olmıyanından bağ alınmak kanun değıldir ve bey' ve şırasının mizan ile mağhud olan esnaf ve 17) mekûlât pirinç ve asel ve rugan ve fındık ve badem ve üzüm ve incir ve gayrının emsali metağdan 18) her kantar ki yüz ritıldır beş buçuk ritil alınup hass-i şahıye zaptolunur. bundan gayri 19) iskele hafızları ki münaziri dimekle marufdur her kantardan buçuk ritil alınur mezburların 20) canib-i şahiden vazifeleri olmayup muhtaç-i ileyhim oldukları için mukarrer olundu camus gönü ki 21) varid ola denk ile olcak on sekiz akçe tamga alınmak kanundur adet ile olcak mukaddema hükmü 22) zikrolunmuştur sükker ve mercan ve kehrüba ve kalay ve bakir ve jengar ve zeybak ve ra'raf ve kibrit 23) ve rasas ve bunun misali metağ ki iskeleye varid ola her yüz akçeye üçer akçe tamga alınmak 24) kanundur bundan gayri mirliya ademleri zikrolan metân sandukı başına ikişer akçe alurlar imiş 25) haliya (ha) ss-i mirliya dahi hassi hümayunun zammolmağıyn on ikişer akçe dahi hassi mirliya için 26) zaptolunur Kıbrıs adasından Trablus iskelesine ve ana müteallik Lazkiye ve Cebele ve Banyas ve Antartos 27) iskelelerine gemiyle tuz gelüp ol tuzu âmiller satun alup narh-i ruzi üzere müsülmanlara bey etmek kanun-i kadîmdir ger (u) ber karar-i sâbık mukarrer olundu âmillerden gayri kimesne ol tuzu satun almak 29) yasaktır eyer ki iskele mukataasında 30) mubayaa-i nemek dahildir iskeleye gelüp lenger salan gemi geru sefer eylemeli olcak resm-i lenger deyu âlâ gemiden altı yüz on dör (t) akçe ve mutavassıtülhal 31) gemiden iki yüz akçe ve küçük gemiden yirmi beşer akçe verilmeğe kanundur mastaki ve pulad iskeleye gelicek kanun 32) bu imiş ki cümlesi hassa mal ile satun alınup şehirde olan tüccara birer mikdar ziyade ile tarhederler 33) imiş bu mânâdan müslimin begayet müteessir ve mundacir oldukları cihetden ref olunup sükker ve ve mercan ve kehrübe kanunu mucibince mastakiye ikişer akçe alınur bâdelvezn yüz akçeden üç akçe tamga alınmak kanundur derya yüzünde 35) gemiler parelenüp helâk firenk tâyifesinden olcak emin olan ermi alât-i harp ve sayır esbabı ve tahtaları 36) hassai padişahiye raci olması kanundur on bin ve on binden yukarı olan beytülmal hassei padişahiye 37) hasıl kaydolmuştur külliyyen abd ve cevâri (38) kısmının beytülmalı ve Yahudî ve Nasaranın beytülmalı hassei padişahiye 38) olmak kanundur. tâyifei Arap Humuş ve Hama ve badiyeden Aşnan yani Çoğan dimekle maruf has-ü hâşak 39) yakup külünü develerle saibesal birmiktar Trablus şehrine ketirüp satmak mağhudları imiş ve zikrolunan 40) kül sabıkda padişaha müteallik olmayup tüccar ve rençberler ol külli mecmuan satun alup anımla iktisab-i 41) maışet ederler imiş bâde zamanın zikrolunan külden bir hissei padişahiye mukarrer olup ve bir hisse mirliya 42) tevcih olunup üçüncü hisse sair halka taksim olunup her gün badiyeden şehre gelen icmâl-i belis bu vech üzere 43) taksim ve tevzi ederler imiş ve Trablusda tabh olunan sabun ol kül ile pişüp Trablus halkına bâis 44) külün üçüncü hissesidir ve hissei şahıye ve mirliya

hissasına mahsus olan kül her sâl 45) âmîle satalar haliya dahi bermucib-i kanun-i kadim bilh yani külün hissesi bir hissesi has ve bir hissesi 46) hassi liva ve bir hissesi der tasarruf-i ehl-i Trablus olmak üzere mukarrer oldu havassı şahiden hâsıl 47) olan rukan-i zeytun bâdettaşır nefsi şehirde bir emin yerde der anbar olunup bâdehu şehirde 48) olan sabunhanelerde alâkaderilmevcud hassa maldan her fisha sabuna kifayet edecek miktarı dahi 49) verildikten sonra birkaç sabunhanelerde birkaç fisha sabun pişirtmek kanun-i mukarrerdir fayide sabunundan 50) olan ziyade havassı padişahiden addolunup hasıl kaydolonmuştur lâkin zeytun her sal hasıl olmaz 51) hasıl olan sale senetül hamıl deyu ıtlak ederler ve bihâsıl olan sâle senetül muhal deyu ıtlak olunur zeyt yağı ve sabun fayidesi ol itibarla dutulmuştur mukayyed olan mahsul sene-i hamlin nisfidir ve nisfî âher 53) muhal yılın noksanıyçün terk olunmuştur mâmur olan köylerin zeytunu taşır olunur ve tariyki tagiri 54) gâh sülüsden gâh humüsden ve rubûdan olan her karyenin mahudu olan kanundan mezbûrenin zeytunu 55) kaydolonduğu yerde zikrolunmuştur feamma mezâriin mahsulü bitemam velkemal reâyânın olmayup mecmuan 56) sahib-i mezreanın hassıdır andan reâyaya nesne verilmez vilâyet-i Trablusda vâki olan rûsum-i öşri gallât 57) eger berveçhi maktu olup ahyana öşürle olan yerlerin tariyki öşrü gerü karyenin cenbinde ve tahtında derç 58) olunmuştur nahiyei Trablus ve Gûra ve Rang ve Radye ve Merven ve Habl ve Fütuh Benirehal ve Mantara 59) ve Tannaba ve Şera ve Örfâ ve Hisnül'ekrad ve Akâr ve Mahse ve Safita ve Antartos ve Miğar 60) ve Meliğa ve Dermos ve Menia ve Alife nahiyeleri cümle Trablusda müstâmel olan mekûkle gallesi deftere 61.) kaydolonmuştur her mekûk on İstanbul kilisi takdir olunmuştur ve nahiyei Kehif Mermet ve havali 62) vilayetlerinde câri olan mekûk Trablus mekûğünün bir mekûk ve nisfidir ve nahiyei Cebele ve Melatene ve 63) Ceyhun ve Lazkiye mekûği iki Trablus mekûğidir kıymetleri dahi ana göre deftere kaydolonmuştur vilayet-i Trablus 64) kadimül'eyyamdan her köy üzerine defter mucibince mukarrer olan himaye ve dirhemölrical ki hasse padişahi 65) içün zaptolonmuştur kemakân mukarrere olmak emrolundu velâkin serce külliyyen mûcib-i tahribi bilâd 66) olup Kansuh-ül Gûri zamanında hadis olmağın kura ve cenah bu zulümden perişan olup haliya 67) ref'ine emir sâdir olduğu cihetden cemîğ vilayetden ref olundu ve kudun-i mensur deyu sultan canibinden yeni hâcib ve mücerred âmîl gelincek resmi menşur ve kudum deyu her köyden ziyade mal talep 69) etmegin reâyâ tamam zaif olmuşlar oldahi mucib-i teferruki bilâd olduğu cihetden ve hem mazbûtülhal olmayup ahyanan vâki olmağın hasıl kaydolonmayup deftere sebt olunmadı bundan gayri 71) harman vaktinde ve mahsul-i zeyt vaktında ulemâya ve (1. k. o.) ve hakkı bider ve mübaşire ve tegyri denk 72) emsâli bîbaha avârız vilayet halkına tahmil olunur imiş bitemâmiha ve kemâlîha ref olundu ve hemçünan 73) zikrolunan kudüm ve menşur ve tesgyr ve müşdiye ve ulemâiye sipahi timarlarından dahi ref olunup hasıl 74) kaydolonmuş değildir ve sipahiye cürüm ve cinayet ve resmi arûsi kaydolonmak kadimül'eyyamdan kanuni diyar 75) olduğu cihetden haliya oldahi kaydolonmadı havassı padişahiden gayri mecmu vilayetin badıhavası ki 76) serbest zeâmet olmaya mirlivaya hasıl kaydolondu zaim olmıyan sipahinin bâdi havâda medhali yokdur 77) ve mirliva haslarından bâzi bid'atlar olup reâyâ ol bidatlerden ekseri müteferrik olup ref'i mucibi 78) tâmir-i bilâddır deyu âsitânei saadete arz olup makbûzu olduğu cihetden emir mûcibince ref olundu 79) evvelâ Embon ve Anga nam karyelerden mezit-i zeytun deyu otuz bin akçe alınur imiş ref olunup 80) mirlivaya hasıl kaydolonmadı ve külliyyen serce müstecide-i kilağuddağyeden alınan serçei kadıme den gayri 81) ki kirpas-i ham ile verilmek mâhudlarıdır ref olundu ve Kelf ve Kadmos

mevâbince 82) evlâdı âkıl ve evlâdı gıb yerinden cem olunan serçe ve resmi istih'rab zulmü sarıh olduğu cihetden 83) ref olundu ve vilâyet-i mezbûrda hassi mirliya olan köylerden kudûm-i menşur ve kâmilîye-i şîta 84) ve hizmet-i bîder ve icazeden ve ıydı ve hums ve serçe-i bâtıla ve resmi hıl'at ve hizmet-i riyaset ve 85) sümünü fers ve resmi bakçe ve hulûl-i rûkâb bu cümle aklam tasuddan olup ve müşdiye ve gılmanîye 86) ve mübaşîre ve vekâle ve bîderîye ve veraye-i harman ve resm-i tevzi ve resmi âmediye bu cümle bid'atler ki 87) harman vaktinde olmak mağhud imiş cümlesi ref olunup deftere kaydolanun mâl-i nakd ve gallei öşürden 88) gayri reâyâdan nesne alınmamak için vaki hâl deftere sebtolundu feama hass-i mirlivadan olan 89) dirhemürrical hasse-i sahiyçün mukarrerdir ve mirlivaya hasıl kaydolanun bâd-i hava ve resm-i ârûsi ki 90) hassi padişahi ve serbest zeâmetlerden mâda olan cümlesi mir-i müşarileyhe verilmişdir olbabda 91) kanun-i mazbût-i Osmaniye müracaat oluna ve vilâyet-i Trablusda olan cevamis vakf-i makam-i İbrahim 92) Edhem ve gayrihu olan camusdan gayrinin resmi camus başına on akçe almak kanun-i kadim 93) olmağın geru ber karar-ı sabık mirlivaya verildi ve vilâyet-i mezbûrda kadimden mağhud olmayup zaman-i mâdelet encamda hâdis olmuş bir kazıyye tıhdas olunmadı deftere mufassalan meşruhan kaydolanun 95) rûsum kadimül'eyyamdan olge lüp haliya dahi mukarrer olunup deftere sebt olundu 96) vilâyeti Trablusda bundan akdem üç bin mikdarı köy ve karye olup kesreti zulüm ve bid'atden ekseri 97) harabolup haliya sekiz yüzü mâmur bulunup bâkisi mezrea olduğu sebepten ol mezrealardan mezruğ 98) olanın şurut-i muafiyesi veya maktuu tahtında dercolunup ve hıyni kitabette mezruğ olmiyan 99) mezraaların esâmisi bittemam deftere kaydolanun 100).

varak: 5a, 5b, 6a.

sene: Hicri, 925 (Milâdi, 1519)

Istanbul: Başvekâlet Arşivi, Musa tasnifi, tahrir defderleri, No. 925.

- (1) İtalik olmiyan numaralar kanunnamenin asıl metninin satır numaralarıdır.
- (2) Yer ve verimine göre 80 - 150 dönüm yer ekip dikenden toprak sahibi (Tımar, Zeamet veya Has sahibi) nin yılda bir defa olmak üzere aldığı resimdir.
- (3) «Nim çift resmi» nin kısaltılmışı: bir çiftlik yerin yarısını ekip dikenden alınan resim.
- (4) Evli olup ekimle uğraşmıyan fakat başka türlü kazanç elde eden kimseden alınan resimdir.
- (5) Çok fakir reayadan alınan resim.
- (6) Değirmen resmi.
- (7) Tımar sahibine sipahi de denir.
- (8) Nisan ayı.
- (9) Kale muhafazasında bulunan asker.
- (10) Yarım çiftlikten az yer ekip dikenden dönüm başına alınan resim.
- (11) Pamuk.
- (12) Arazi-i öşriyye ilk fethedildiği zaman fethedenlere taksim edilen topraklardır.
- (13) İl yazılmak, il toprak ve resimlerinin yazılması demektir.
- (14) Bal öşrü demek, kovan resmi, Küvvare resmi de denir.
- (15) Erkek köle (azad edilmiş).
- (16) Kadın.
- (17) Binek ve yük hayvanı.

- (18) Yunanistan'da, eski adı Larissa'dır.
- (19) Buna resm-i Flori de denir Müslüman olmayıp çifte, çiftliğe sahip olanların bulğa erenlerinden çift akçasına karşılık alınan resimdir.
- (20) Mücerret, bekâr; bive, dul demektir.
- (21) Domuz resmi.
- (22) Şarap bacı.
- (23) Tınar sahibinin aldığı öşür şarapların satılması için tekkel süresi.
- (24) Yel değirmeni.
- (25) Gelin resmi.
- (26) Kır bekçiliği ücreti
- (27) Bir sorti bir Osmanlı akçesidir.
- (28) Ceviz.
- (29) Manda.
- (30) Sırp
- (31) İspenç resmi tahsil eden kimse.
- (32) Üç karaca akça bir Osmanlı akçası eder.
- (33) İki Osmanlı akçasıdır.
- (34) Tevek, bağ asmaz.
- (35) Hergele, beygir.
- (36) Yarmı okka yani 200 dirhem ağırlığındadır.
- (37) Altı Osmanlı Akçası değerindedir.
- (38) Kul ve cariye.